

ПІСЕННИЙ ПОРТРЕТ МОНЧИНА

В.В. Дубравін. Пісні одного села. Мончин Погребищенського району Вінницької області /Запис, нотація та упорядкування. – Ніжин: НДПУ, 2002. – 144 с.

З виходом у світ рецензованого видання відкрилася ще одна сторінка творчої індивідуальності відомого збирача і дослідника народної пісенності В.Дубравіна. «Характерною особливістю Валентина Володимировича як науковця, – пише у вступному слові до книги її редактор, вірний помічник і дружина вченого В.Дубравіна, – була гостра вразливість. Його дослідницький імпульс виникав нерідко безпосередньо з емоційного відчуття конкретного пісенного матеріалу. Відтак теоретичні узагальнення ніколи не відокремлювались від головного предмета вивчення – живої стихії народної музики, і тому вони були позбавлені абстрактно-формальних суджень, холодної байдужості й упередженості. Кожний крок у його наукових розвідках піддавався нескінченним самоперевіркам і пошукам точних формулювань, висновків» (с. 6). Такими підставами позначені записи, нотація, упорядкування та передмова й у збірці пісень із села Мончин на Вінниччині.

Поміж раніше виданих праць В.Дубравіна та збірників подільської пісенності інших фольклористів це видання виділяє отой особливий поштовх у роботі етномузикознавця, адже в Мончинському притулку для дітей-сиріт пройшло кілька років його дитинства. З тих років він виніс, як відзначається в анотації, теплі почуття і глибоку вдячність мешканцям села, які в час воєнного лихоліття врятували йому життя і зіграли його теплом своїх сердець. На знак глибокої вдячності цим добрим людям через кілька десятиліть учений разом із дружиною провів ряд експедицій до села, у результаті яких і постала рецензована збірка пісень.

Видання побудоване на основі суворих наукових принципів запису, нотації та добору зібраного матеріалу. Дослідник поставив собі за мету подати своєрідний духовний портрет мончинців, який складався впродовж кількох століть, а це, в свою чергу, поставило його перед необхідністю подати найхарактерніші зразки народної пісенності як в ідейно-тематичному та жанровому відношенні, так і в плані історичного становлення та розвитку. Тому в збірнику маємо колядки, щедрівки, веснянки, інші обрядові жанри, колискові, соціально-побутові пісні, балади, пісенні новотвори і т.ін., які відображають картину духовного світу мончинців у різних її виявах на тлі загальноукраїнського фольклорного звичаю.

Скажімо, для поданих у збірнику колядок і щедрівок характерне багатство народнопоетичних уявлень про людину і світ. Тут маємо досить сильний відгомін язичницьких часів, який іноді навіть химерно переплітається з християнськими мотивами, виражаючи тим самим такі особливості українського національного світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння, як поетизація дійсності, щира побожність, легкий грайливий гумор. Світла радість, піднесеність, урочистість у колядках і щедрівках «Добрий вечір, пане-господарю», «По горах, горах сніги лежать», «Ой на Різдво увечері», «Щедрий вечір, пане-господарю», «Щедрий вечір, святий вечір» сягають у глибоку давнину і мають своїм

джерелом первісну гармонію людини зі світом, коли весняне пробудження природи сприймалося як відображення життя загалом, поетизувалося і обожнювалося. Християнські ж мотиви і гумористичні інтонації в них засвідчують новий етап становлення жанру, взаємопоєднання на первісній основі різних світоглядних елементів. Ісус Христос, наприклад, набуває тут рис, характерних для звичайної земної людини. Він ходить по оселі, збирає в бору росу, розмовляє із зустрічною дівчиною і просить у неї води, аби покропити свої уста. Таку своєрідність образів святих В.Дубравін пояснює тим, що вони не механічно переносилися із християнського віровчення, а в процесі творення і побутування жанру «зазнали певної народної «переробки», зблизилися з характерними колядними образами» (с. 2). Відгомін битв з татарами у колядці «Ой у Вольгові та й на торгіві» дослідник пов'язує з історичною пам'яттю мончинців, з подіями, що відбувалися у давнину на теренах, де знаходиться село.

Музичне вираження такого світу, як відзначає дослідник у передмові, також має стійку традиційну основу і пов'язане з речитативно-декламаційним характером мелодики, моторним началом, короткими (квартовими чи квінтовими) ладовими звукорядами.

Як бачимо, багатий досвід збирача народних пісень і високий професіоналізм науковця на порівняно незначній кількості пісенних зразків дали В. Дубравіну можливість показати не лише динаміку становлення і розвитку жанру, а й ґрунтовно розкрити традиційні основи духовної культури Мончина, насамперед її глибинний зв'язок з поетичними світоглядними первинями наших далеких пращурів, високий рівень естетизму побуту селян, вишуканий психологізм їх внутрішнього світу, що цілком природно поєднується з історичною пам'яттю та відкритістю цього світу в сучасність. Вивчення пісенного репертуару села в такому поєднанні часів надає збірці особливої наукової цінності, адже, крім уже згаданих питань В. Дубравін порушує і проблему спадкоємності духовних традицій, рішуче застерігає наших сучасників від збайдужіння до духовних цінностей нашого народу, а відтак і від духовного занепаду та винародовлення.

Тривого вченого з цього приводу переконливо засвідчує руйнація єдиної системи обряду весілля, скорочені варіанти пісень як свідчення пасивного їх буття, незначна кількість новотворів, які зберегли основні особливості традиційного наспіву, але значно втратили в художній образності, композиційній довершеності порівняно з класичними зразками уснопоетичної творчості.

Ще однією особливістю збірки народних пісень Мончина, упорядкованої В.Дубравіном, є те, що картину духовного світу життя села вчений подав у тісному взаємозв'язку окремого і цілого, суто особистісного і загальнонародного. У результаті подані пісні та їх нотації сприймаються не як закостенілі форми, а як динамічний розвиток звичаю, як факти, що розкривають діалектику становлення духовних потреб сучасного села. Їх основу, як засвідчує аналіз пісенного репертуару, складають не лише народнопоетичні

жанри, а й твори літературного походження, повсякденна дійсність, особисті долі виконавців, побутовий уклад їх життя.

Витончений паралелізм у пісні «Пора, мати, жито жати» свідчить про на звичаєву психологічну основу її художньо-естетичного світу. Пісні ж «Мені шістнадцять літ минуло» та «Час рікою пливе» показують або літературне їх походження, або ж вплив на них таких творів, що виявляється в окремих текстуальних запозиченнях. У першій з них нетрадиційні для народної пісенності образи білих, червоних, синіх та голубих айстр, не завжди відточені рими («Кохали брови чорнії – Тепер вони недобрії») говорять про те, що літературне джерело ще перебуває в

процесі отієї народної «переробки», про яку йшлося вище. Те саме слід сказати й про пісню «Час рікою пливе». Окремі текстуальні збіги та переклики мотивів і образів з поезіями циклу І.Франка «Зів'яле листя» («То не той сирота, що по світу блука, Не жебрак, що голодний блукає, То розлука прийшла, Невгасима журба, То любов наша плаче, ридає» у пісні і «Се не та сирота, що без мами блука, Не голодний жебрак, моя зірко; Се розлука моя, невтишима тоска, Се любов моя плаче так гірко» – у І. Франка) також свідчать про активне засвоєння народнопісенним звичаєм літературних джерел. Наведені та інші твори, як бачимо, дають багатий матеріал для вивчення психології народнопоетичної творчості, динаміки фольклорного процесу на сучасному етапі, зокрема взаємодії в ньому особистісно-авторського та народно-колективного начал. І в цьому також виявляється неабияка наукова цінність збірника.

Для стилю роботи В.Дубравіна-збирача властиве глибоке та всебічне вивчення обставин, у яких живе і побутує та чи інша пісня. Тому з одним і тим самим співаком він зустрічався по кілька разів, завжди проймався його настроями, цікавився його долею і аж потім вивчав пісню у взаємозв'язку усіх складових її побутування. Завдяки цьому він уловлював найтонші відтінки в передачі виконавцем не лише змісту, а й відтінків мелодії, манери виконання загалом. Так, ледь приховані скорботу і стриманість, м'якість і ліризм співу М. Стефанцової він пояснює відгомонам її нелегкого удовиноного життя, коли втратила чоловіка і сина, з одного боку, а з іншого – оптимізмом і душевною сердечністю виконавиці.

Народні пісні В.Дубравін розглядав і як спосіб психологічного, морально-етичного та побутового буття селян. Саме пісня завжди об'єднувала селян у родинні пісенні та первинні сільські ансамблі і хори, які, у свою чергу, й давали їй подальше життя. Такий підхід фольклориста до збирання народнопоетичного матеріалу заслуговує на особливу увагу, адже він досі не вивчений і, безумовно, дасть багатий фактичний матеріал для дослідження побутових джерел духовності нашого народу. Правда, він був би значно більшим і ґрунтовнішим, коли б до пісень додати бодай короткий опис умов їх побутування в селі та репертуарі того чи іншого виконавця, а в додатку – хоча б кілька варіантів. У загалом же добре відредагованому фольклорному матеріалі та вступній статті і передмові нерідко трапляються друкарські помилки, стилістичні неточності, які дещо утруднюють роботу з книгою.

Окремо хочеться сказати кілька слів про редактора видання В.Дубравіну. Десятиліттями вона розділяла долю свого чоловіка, була його очима, другом і порадником у численних експедиціях, нелегкій роботі етномузикознавця загалом. Коли ж Валентина Володимировича не стало, Валентина Григорівна взяла на свої плечі справу упорядкування його архіву, який налічує близько 30 тисяч одиниць фольклорних записів, і за скрутних фінансових обставин уже видала кілька збірок народних пісень, бібліографічний покажчик праць ученого тощо. Усі вони позначені високим рівнем науковості, злободенністю, багатством фактичного матеріалу. Виняткова сила волі, цілеспрямованість та саможертвність, з якими віддається В. Дубравіна цій справі, справді подиву гідні, що ще раз переконливо засвідчує й збірник мончинських пісень, який, поза всяким сумнівом, посяде помітне місце не лише в спадщині В.Дубравіна, а й у сучасній українській фольклористиці.

Олексій Вертій

м.Суми